

CATÀLEG DE L'EXPOSICIÓ

LA VIDA A SANT ESTEVE DE BANYOLES FA 300 ANYS

De la mà de fra Narcís Pasqual de Regàs, monjo de la comitiva del nou abat, Ramon de Padró i Serrals, que l'acompanyava el dia de la seva presa de possessió, descobrirem com era el nostre monestir fa tres-cents anys.

LA VIDA A SANT ESTEVE DE BANYOLES FA 300 ANYS

Producció i edició:

Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany

(Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya;

Consell Comarcal del Pla de l'Estany i Ajuntament de Banyoles)

Direcció:

Núria Batllem Cabello

Realització i redacció:

Josep Grabuleda Sitjà

M. Àngels Reverter Corominas

Imatge i disseny:

AMR

Fons documentals:

Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany (ACPE)

Arxiu Municipal de Banyoles (AMBA)

Fons d'Imatges del Pla de l'Estany (FIPE)

Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles (MACB)

Service Historique de la Défense, París

Agraïments:

Josep Tarrús Galter

Mn. Pere Bach Fernando

David Masgrau Haro

Dipòsit legal:

Tiratge: 1000 exemplars

Primera edició: juliol de 2010

LA VIDA A SANT ESTEVE DE BANYOLES FA 300 ANYS

L'estiu de 2009 l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany mostrà l'exposició "La Vida a Sant Esteve de Banyoles fa 300 Anys" que pretenia explicar com era la comunitat benedictina i l'edifici del monestir pels volts del segle XVIII.

L'Arxiu Comarcal volia, en la mesura de les seves possibilitats, participar en la recerca i difusió de la història del monestir, gràcies a la documentació que custodiem i la informació que ens aporta l'edifici monacal –reformat al segle XVIII i actual seu de l'Arxiu– que ha arribat fins als nostres dies.

Per a aquesta recerca s'utilitzaren dos fons. El primer és l'importantíssim fons de l'ajuntament de Banyoles, on gràcies a la constància que quedà escrita de les relacions entre la vila de Banyoles i el seu senyor feudal –l'abat del monestir-, vàrem poder reconstruir una part d'aquesta història. També foren cabdals les dades extretes del fons personal de Lluís G. Constans, on s'hi recullen els seus estudis, transcripcions i interpretacions que féu, entre els anys quaranta i cinquanta, de la documentació de l'antic monestir que, aleshores, custodiava la Casa Missió de Banyoles.

Evidentment el que veureu en aquest catàleg és una ínfima part de la història del monestir. Cal dir que s'ha escrit molt sobre ell però de temes puntuals. A hores d'ara no hi ha cap estudi global de Sant Esteve de Banyoles, tot i que existeix molta informació que es podria explotar. Així, el seu fons documental -que abasta des del segle XI fins al XIX- encara es conserva, però es troba repartit entre diferents arxius. El major gruix documental es troba a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, on s'hi custodien bona part dels seus capbreus. A l'Arxiu Diocesà de Girona s'hi conserva aquella documentació que restà en l'edifici del monestir fins que hi entrà a viure la congregació de la Casa Missió. I en menor quantitat també hi ha documents del monestir a l'Arxiu de l'Abadia de Montserrat, a l'Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals a Perpinyà, a l'Arxiu Episcopal de Vic i al nostre arxiu –on conservem dos llevadors dels segles XVI-XVIII, un de l'abadia i l'altre de la dispensa.

Esperem que gaudiu d'aquest catàleg i aprofitem l'avinentsa per encoratjar els investigadors a fer recerca sobre Sant Esteve de Banyoles.

01 L'ERA DE L'ABAT

Era el Diumenge de Carnestoltes de 1746 quan vàrem arribar a la vila de Banyoles. En baixar pel carrer Major ja es podia veure l'enorme conjunt del Monestir. I a l'arribar a la placeta de la Carnisseria s'albirava un descampat ple de gent que ens esperava, i on s'hi veia un altar i una cabana guarnits amb garlandes de flors: l'Era de l'Abat.

L'Era de l'Abat era un espai davant el Monestir, estava concebut per a la relació entre el senyor feudal i els vilatans. Allí s'hi trobava la cabana del batlle de sac on es cobraven les prestacions en cereals degudes al Monestir, es controlaven els pesos i mesures, i s'hi feien les batudes del gra que s'emmagatzemava en uns graners.

L'entrada de l'Abat

Una de les fonts històriques que millor ens il·lustra sobre l'aspecte de l'Era de l'Abat és l'entrada, o presa de possessió, del càrrec de l'abat Ramon de Padró i Serrals, el 20 de febrer de 1746.

[Els regidors] acompanyaren al senyor abad fins a la hera de la abadia y al passar a la plassa tirá la artilleria.

Baxat lo senyor abad de cavall se'n entrá dins la cabanya ha ont se vestí ab roquet¹. Y portantlo los senyors regidors sota tàlem² se'n aná a genollar en lo altar que li avian parat al capdemont de la hera, ha ont lo esperava lo il·lustre

capítol y beneficiats. Y després de haver feta oració, y adorada la vera creu, de nou jurá los privilegis del monestir. Y posat lo senyor abad ab lo preste, diaca, y subdiaca sota tàlem, que aportavan los senyors batlle y regidors, cantant lo tedèum se'n entornaren en lo monestir. Y després lo senyor abad doná la benedicció. Y acompanyaren lo senyor abad a la sua abadía. Y foren convidats al refresch lo senyor batlle, regidors y los oficials de la companyia. Y los soldats, los que ballavan los cavallets y los qui ballavan al bou y al borrico, es refrescaren a la casa del senyor capitá Castanyer, pagant lo senyor abad.

Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany (ACPE). Fons de l'Ajuntament de Banyoles. Llibre d'actes municipals (1734-1782) folis 100-100v

¹Ornament litúrgic de lli blanc amb mànigues estretes, vorejat normalment d'una àmplia punta brodada, que duen sobre la sotana els bisbes, prelats i altres dignataris eclesiàstics.

²Dosser per a cobrir algú i resguardar-lo del sol.

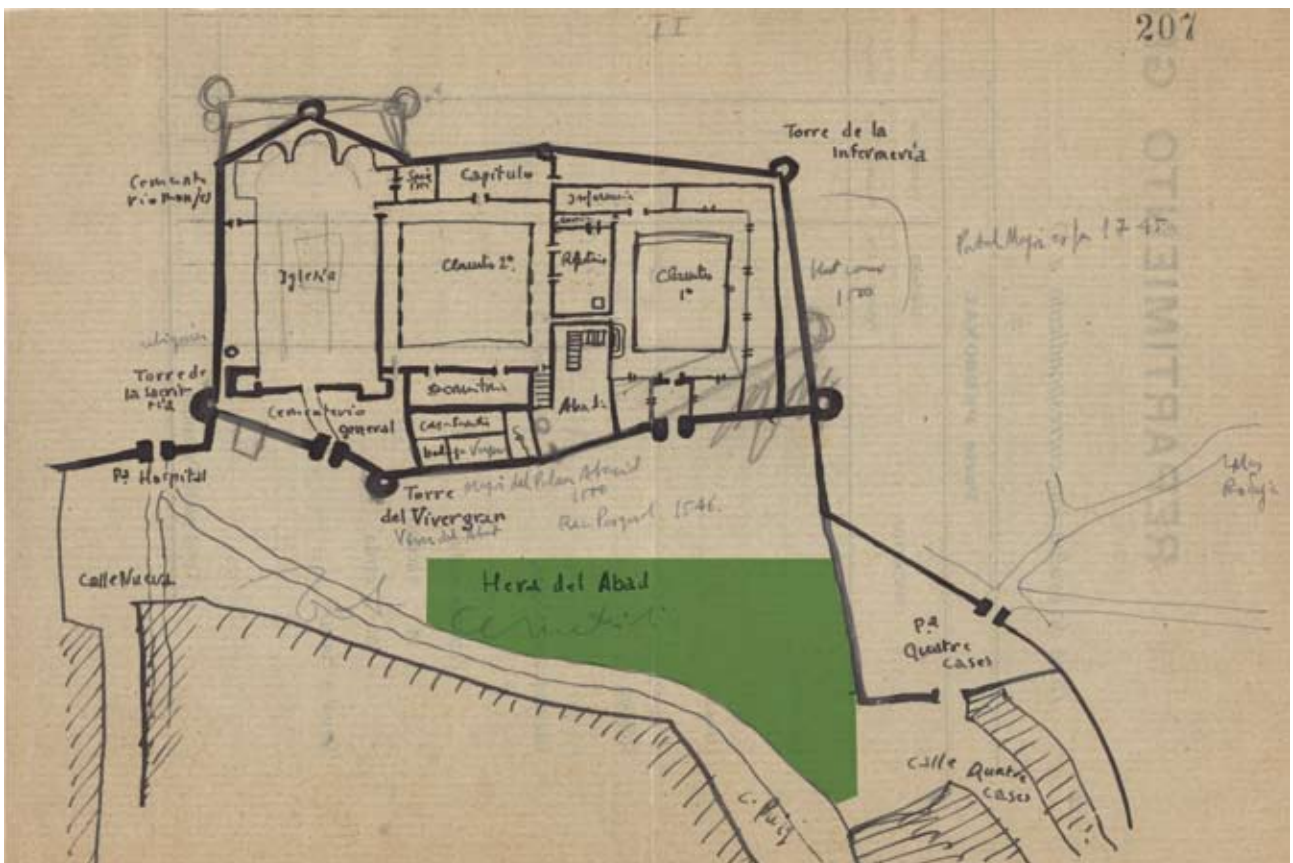

Cavallets i capgrossos davant del Monestir, a principi del segle XX. Els cavallets actuaven durant l'entrada de l'Abat

Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany (ACPE). Col·lecció de l'Arxiu Municipal de Banyoles. Autor desconegut

Abadía, y foren convidats al refresch, lo S.^o Barde, y Reg.^o, y los ofiçials de la Comp.^o; y los soldats, los que tallavan los cavallets, y los qui barallavan al bou, y al bozrico, refrescaren ala casa del S.^o Capità Castanyer pagant lo S.^o Abad.

L'entrada de l'abat Ramon de Padró i Serrals
ACPE. Fons de l'Ajuntament de Banyoles. Llibre d'actes municipals (1734-1782), folis 100-100v

Croquis del Monestir al segle XVII, segons Lluís G. Constans, on s'ha acolorit l'Era de l'Abat
ACPE. Fons Lluís G. Constans Serrats

Illa de cases en l'espai antigament ocupat per l'Era de l'Abat, entre els actuals carrers del Puig i de l'Era de l'Abat
Autor: ACPE

02 LA FORTALESA

Una vegada acabada la cerimònia a l'Era de l'Abat, ressegüirem la muralla i vam passar per un pont de dos ulls que creuava un rec, es va travessar el cementiri i anàrem a parar a l'església de Sant Esteve.

El monestir de Sant Esteve de Banyoles era una fortalesa, amb murs exteriors de gran espessor, torres (com la de la Infermeria, la de la Sagristia o la Major del Palau Abacial o del Viver Gran) i l'envoltaven alguns recs (com el rec Pasqual) que feien de fossat. En el model benedictí el monestir és entès com un edifici unitari, compacte, tancat a l'exterior i obert a l'interior a través del claustre, que agrupa i dona llum i ventilació a totes les dependències monàstiques.

La fortalesa l'any 1819

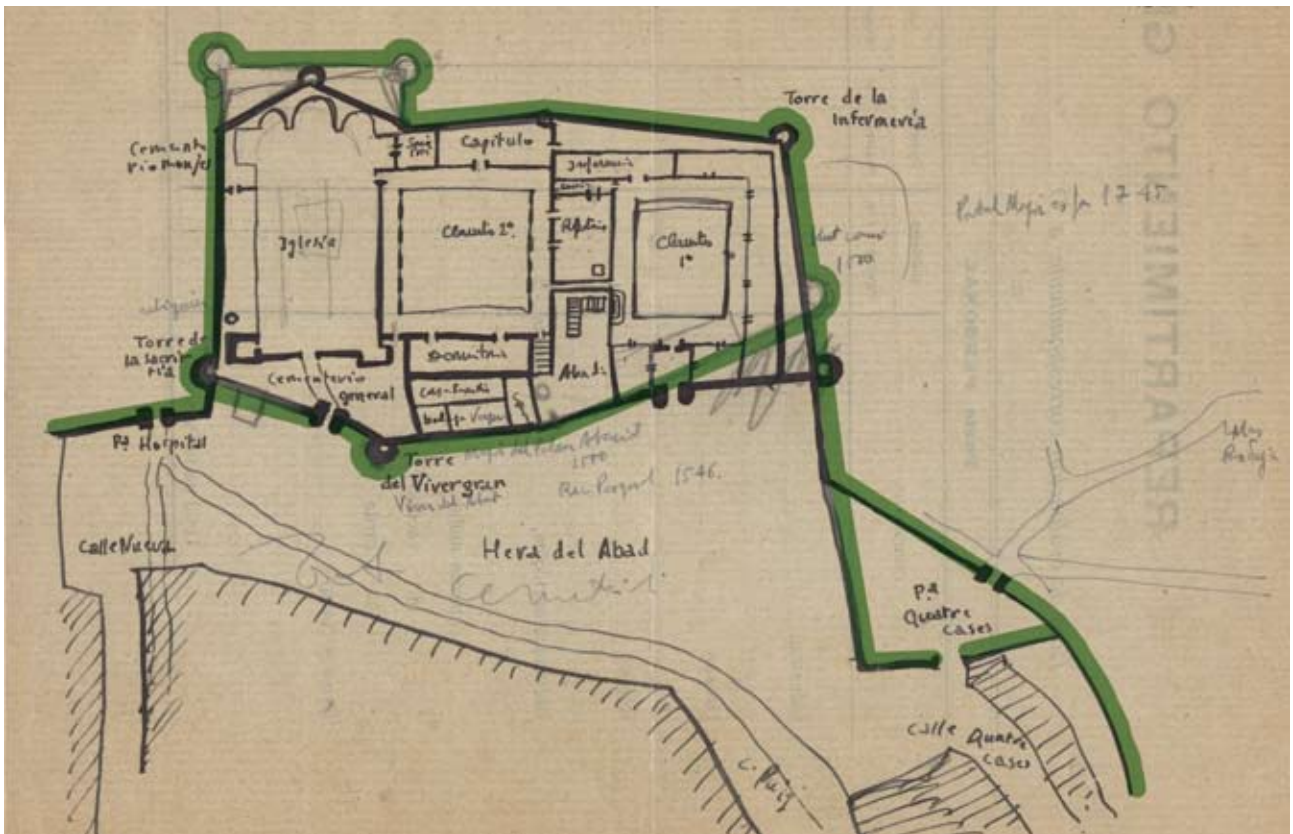
"Todo el edificio por la parte exterior está situado sobre muralla de nueve palmos de ancho, con foso profundo en rededor, y cinco torres para su resguardo. Sobre el foso hay un puente de dos arcos, que aun duran desde la antigüedad, en la entrada que va a la puerta de la Iglesia."

José de la Canal: España Sagrada. Imprenta de Collado, Madrid, 1819. Tom XLIII, p. 331

Vista aèria del monestir de Sant Esteve

Arxiu Municipal de Banyoles (AMBA). Autor: A. Cutiller

Croquis del Monestir al segle XVII, segons Lluís G. Constans, on s'ha acolorit la muralla que protegia el monestir
 ACPE. Fons Lluís G. Constans Serrats

Restes de la muralla del Monestir en el tram del carrer Pere Dausà
 Autor: ACPE

Restes de la muralla del Monestir observables des de l'entrada a Casa Missió
 Autor: ACPE

03 L'ESGLÉSIA DE SANT ESTEVE

Tots plegats vàrem entrar a l'església i vaig quedar corprès de les seves grans dimensions i de la bellesa de l'Altar Major. A banda i banda de la nau hi havia tot un seguit de capelles.

A l'església de Sant Esteve hi tenien seu diferents beneficis, aniversaris i confraries. Els beneficis eren càrrecs eclesiàstics, perpetus, que tenien uns deures i uns serveis associats al culte a algun sant, i dotats amb rendes per tal de mantenir-los. De cadascun, el capellà beneficiat s'encarregava de fer cremar les llànties, d'oficiar misses i de celebrar les festivitats. Els aniversaris eren un lot de béns que hom deixava en testament perquè anualment, i en dates determinades, se celebressin misses per a la seva ànima. En canvi, les confraries eren associacions, generalment d'oficis, que assistien econòmicament els seus membres, feien obres de pietat i de caritat, i celebraven les festes dels seus sants patrons. El 1722 hi havia uns quants altars: el major (on hi havia una imatge de "Christo Crucificat de Plata"), el de Nostre Senyora de l'Escala, el de sant Martí i sant Benet, el de santa Caterina, el de la Pietat, el del Corpus, el de sant Joan i sant Mer, el de la santa Creu, el de sant Francesc Xavier, el de sant Martirià, el de la puríssima Sang, el de sant Antoni, el de sant Pere, el de sant Miquel, el de sant Sebastià i el del Roser.

Missa del 21 d'abril de 1760 en motiu de la processó de Sant Martirià

Per al grandíssim concurs de gent, que la iglesia hera tant plena que no hi cabian, se posaren banchs al davant de las retxas del presbiteri¹, ha ont se assentaren primer lo senyor batlle de la vall de Cornellá, després el de Camós, després al de Serinyá y després interpulats, los senyors batlle y regidors de la vila.

En aquesta cerimònia hi participaven comitives de Camós, Cornellà del Terri i Serinyà, que venien des dels seus pobles a peu. Un cop arribades, cada una d'elles i per torns, feien una missa a l'altar major. Aquí tenim l'exemple dels camosins:

Lo senyor sacristá de Camós celebrá un ofici en lo altar major ab diaca y subdiaca, beneficiats del monestir y 2 monjos. Y los demás senyors monjos y beneficiats cantavan en lo cor. Y agué alfortori² en dit ofici que fou molt solemna.

Després d'aquestes tres misses es feia la missa major.

ACPE. Fons de l'Ajuntament de Banyoles. Llibre d'actes municipals (1734-1782), folis 118-120v

¹Part de l'església situada al fons de la nau central, on hi ha l'altar major, i és reservada als clergues.

²Ritu amb el qual el celebrant ofereix el pa i el vi que han d'ésser consagrats. L'ofertament s'acompanya amb una pregària que normalment lliga el sentit de les ofrenes amb la festivitat que hom celebra.

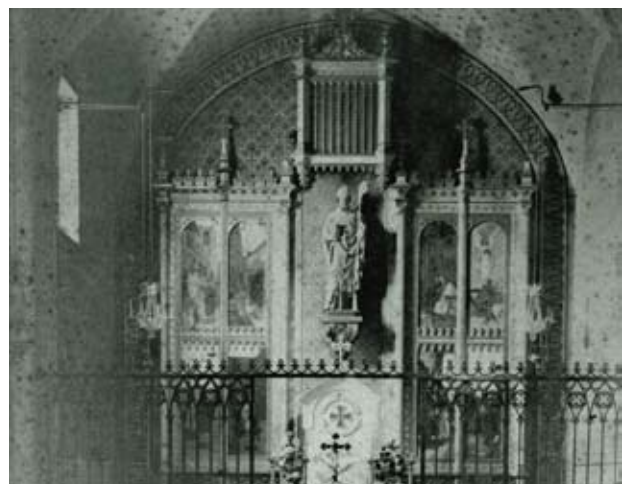
1819

La iglesia del monasterio es grande y magestuosa, y tiene quince capillas bastante capaces para celebrar en ellas el Santo Sacrificio de la misa. El altar mayor es suntuoso y de muy buen gusto. El coro, que es moderno, está colocado en medio de la iglesia, y contiene treinta y ocho sillas de nogal bien trabajadas, y en cada una está una figura de relieve que representa algún santo. Como matriz y parroquia tiene pila bautismal grande y de fino y bien labrado jaspe. La torre de la iglesia es obra del siglo 17 y contiene 11 campanas que forman una hermosa clave.

José de la Canal: *España Sagrada*. Imprenta de don José del Collado, Madrid, 1832. Tom XLV pp. 119

Interior de Sant Esteve a principi del segle XX
Fons d'imatges del Pla de l'Estany (FIPE). Autor desconegut

Capella de Sant Martirià a principi del segle XX
FIPE. Autor desconegut

04 L'HOSPITAL

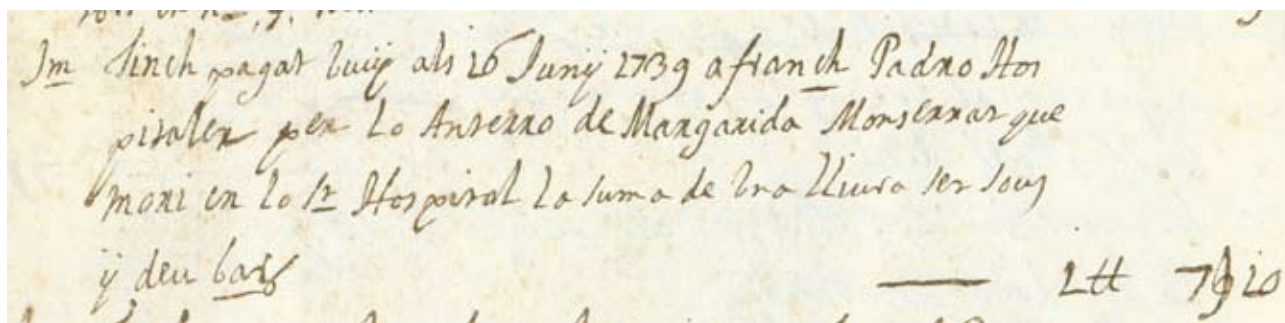
Després del solemne dinar per celebrar l'entrada del nou abat, me'n vaig anar a descansar a l'Hospital. Allà hi vaig veure alguns malalts pobres. En aquells moments em vaig sentir com un antic pelegrí, ja que abans els hospitals servien per hostatjar els pelegrins i forasters, perquè la Regla de Sant Benet obliga a rebre'ls com si fossin el Crist. No en va, el nom d'hospital deriva d'hospitalitas —hospitalitat.

En aquesta època l'Hospital es trobava a l'actual edifici de la Cooperativa de Banyoles. Es finançava amb censos (pensions) sobre masos i propietats, i donacions del Comú (Ajuntament) i de particulars. En el segle XVII l'administraven un monjo i un beneficiat (capellà) del monestir, que solia portar els comptes; i les poques rendes es gastaven en donar de menjar els malalts, cuidar-los o traslladar-los a un altre hospital i, si fos el cas, enterrar-los en el cementiri de Banyoles.

Les despeses d'alimentació se n'anaven en carn, pa, oli, mel, vi i llet per als nens petits. El 1742 a la Junta d'Administració de l'Hospital, hi havia dos representants de l'Ajuntament (un notari i un regidor) i dos de l'Església (un monjo i un prevere). En última instància, l'abat donava el vistiplau als comptes.

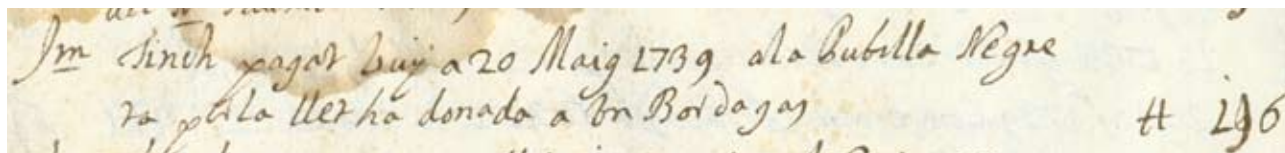

Vista actual de la Cooperativa on estava l'antic hospital
Autor: ACPE

Cost de l'enterrament de Margarida Montserrat

ACPE. Fons de l'Ajuntament de Banyoles. Llibre de A[í]x[i]das del St. Hospital de Banyoles (1739-1807)

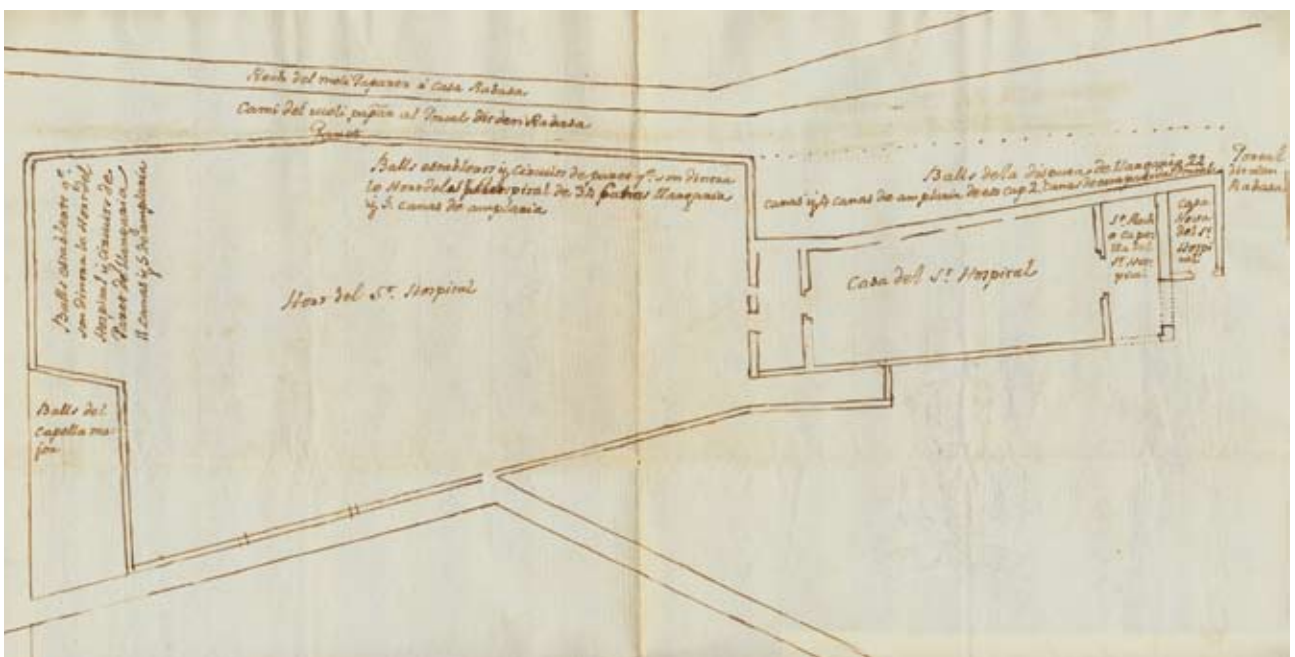

Diners que cobrava la pubilla Negreta per alletar un bordegàs

ACPE. Fons de l'Ajuntament de Banyoles. Llibre de A[í]x[i]das del St. Hospital de Banyoles (1739-1807)

Plànol de 1823 del monestir de Sant Esteve, on s'ha acolorit l'hospital
 Service Historique de la Défense. Carton 35

Plànol del segle XIX de l'antic hospital
 ACPE. Fons de l'Ajuntament de Banyoles. Llibre de les Rendes de l'Hospital (1691-1755)

05 EL PRIMER PATI

A l'endemà, al trencar l'alba, vaig entrar al Monestir. Em sorprengué un plor que sortia d'una estança al costat de la porteria, i em vaig adonar que allà hi havia la presó. Un cop vaig haver passat l'espai porticat de la porteria em vaig trobar en un gran pati envoltat pels quatre costats d'edificis de tres i dues plantes. A les plantes baixes hi havia bona part dels serveis i equipaments del monestir, el celler, el rebost, el graner i l'estable. Als pisos superiors s'hi trobaven les cambres dels monjos sense càrrecs, on hi vivien amb els seus criats.

Al Monestir també hi residien els nou capellans dels beneficis existents a l'església de Sant Esteve. Així mateix, hi feien vida els priors de Santa Maria de Finestres i de Sant Marçal del Montseny.

A més a més, hi convivia laics empleats dels monjos. N'hi havia d'interns, que feien vida comuna amb els monjos i capellans, i d'externs, que vivien fora del recinte monacal. Els interns eren l'escuder de l'abat, dos missatgers, un porter, dos criats del cambrer, dos criats de l'infermer, l'escuter, el pregoner i els criats dels monjos. Els externs eren dos encarregats de pastar, un sastre, un sabater, un neuler, un carnisser, l'hortolà,

dos encarregats de conrear la vinya de l'abat, el cuiner, l'hostaler, el ferrer, el cellerer, el candeler, el reboster, el metge, el cirurgià, el notari i els obrers (encarregats de les obres). També depenien del monestir el Procurador General Jurisdiccional, que exercia la jurisdicció senyorial en nom de l'abat; el seu lloctinent el batlle, que administrava els béns i cobrava les rendes; i el batlle de Sac, que recol·lectava les prestacions senyorials. El fet de tenir l'abat Cort o Cúria (tribunal de justícia) comportava que hi hagués un jutge, un escrivà o procurador fiscal i un corredor o nunci que publicava els bans i feia els pregons.

Visió des del campanar de l'església de Sant Esteve, al primer terç del segle XX, en què es veu dempeus el desaparegut edifici del costat est
FIPE. Autor desconegut

Plànol de 1823 del monestir de Sant Esteve, on s'ha acolorit el primer pati
 Service Historique de la Défense. Carton 35

Vista actual de l'espai on hi havia el primer pati
 Autor: ACPE

Vista aèria. Veiem en primer terme la Casa d'Espiritualitat, en l'espai on hi havia el primer pati
 AMBA. Autor: A. Cutiller

06 ELS MONJOS

Al mig del pati em va venir a rebre el monjo dispenser, que el dia abans se m'havia ofert a ensenyar-me el Monestir. Li vaig preguntar com eren les estances dels germans, perquè des del pati estant semblaven petites. Em respongué que eren prou grosses, tenint en compte que hi havia de viure el monjo i el seu criat, i havia de cabre tot l'aixovar que s'entregava al monjo quan professava al Monestir.

Els monjos vestien una fina sotana negra ajustada a la cintura i un escapulari. Quan eren a missa portaven la cogulla (capa negra, sense mànigues, amb cua i una petita caputxa negra). Si havien de sortir al carrer amagaven el seu cos amb una capa i un barret.

En l'ordre polític els monjos formaven part de la noblesa (a excepció dels monjos llecs o donats que eren fills de plebeus, no estaven instruïts i tenien oficis manuals). Els benedictins es desvinculen del món i de la família, per a crear una nova fraternitat espiritual. El dia d'un monjo es repartia entre l'oració, el treball i la lectura. L'ideal de vida benedictí era l'autosuficiència, per això

era important la divisió del treball entre diferents oficis distribuïts entre els monjos, per tal d'assegurar que cada una de les necessitats fossin cobertes. Però un gran monestir, com el de Banyoles, tenia les mateixes necessitats i despeses que qualsevol casa nobiliària, de manera que els hi calia tenir empleats que els fessin els treballs manuals, i que els administressin els béns i les terres.

El nombre de monjos varià segons les èpoques. Abans de l'any 1459 hi havia entre 20 i 25 monjos, el 1796 n'eren 12 i l'any 1835, data de l'exclaustració definitiva, l'habitaven 14 monjos i 16 clergues.

Representació d'un monjo en un goig del segle XVIII. ACPE. Biblioteca de Casa Missió

Nota de la roba y trastres ó mobles que se han de donar al monjo que professa en lo Monestir de Bañolas [feta l'1 de febrer de 1768]

- Primo, tota la roba negra necessaria per son ús
- Dotse camisas
- Dotse parells de mitjas blanques
- Sis calsotets
- Quatre mocadors blancs
- Dos afeitadors
- Dotse llansols, esto és, vuit per lo monjo y sis per lo criat
- Dotse coxineras
- Sis tovallolas
- Dotse estovallas, és a dir, sis per lo monjo y sis per lo criat
- Dos dotsenas de tovallons
- Vuit axugamans
- Dos cuberts de plata, és dir dos colleras y dos forquillas
- Una llumanera de llautó
- Un llit de transpontins, dos matalassos, dos coxins y una colxa
- Dotse cadiras de palla
- Dos taulas
- Un baúl
- Una calaixera o escriptori de noguer
- Un llit de màrrega y flassada per lo criat

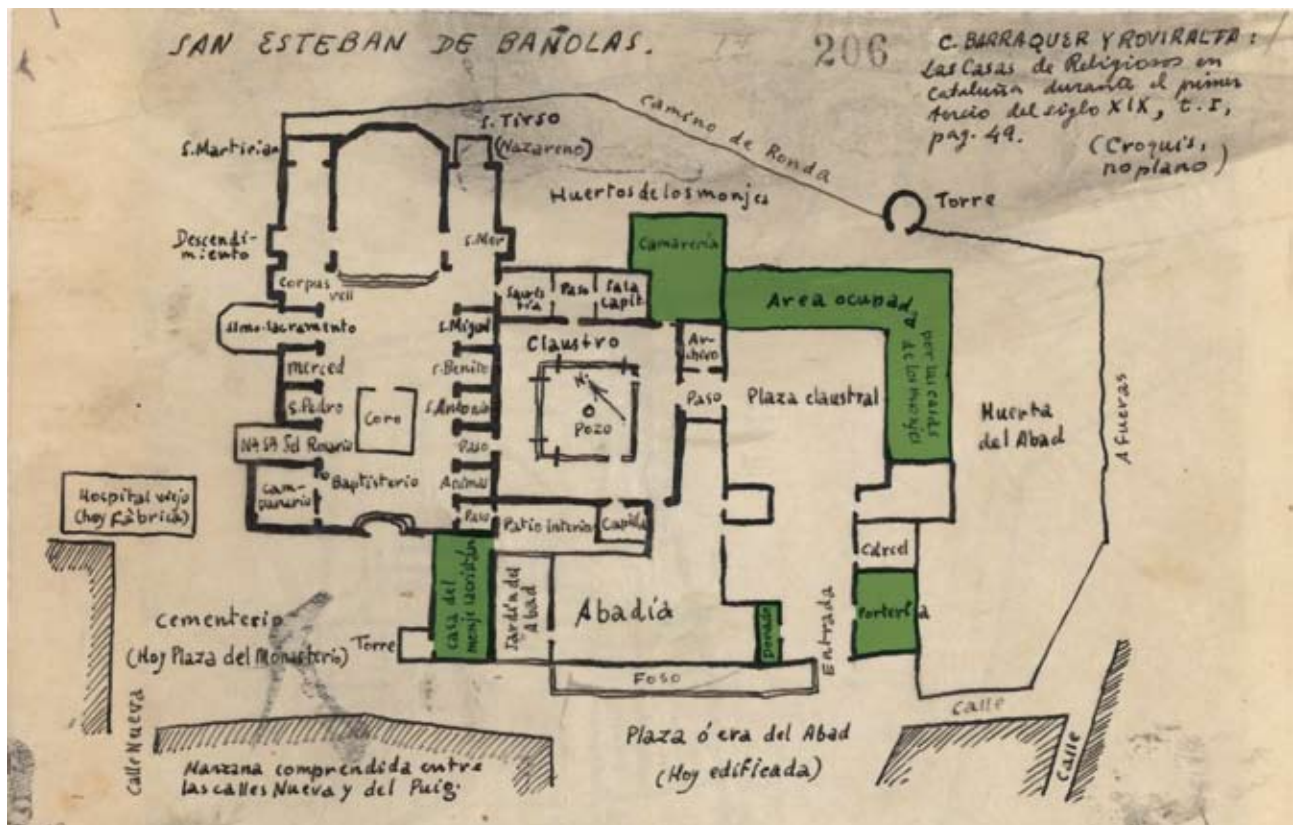
Mn. Lluís G. Constans: *Diplomatari de Banyoles VI*. Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, 1993, document 1.861

Vista general del Monestir l'any 1917, en què es veu dempeus el desaparegut edifici de les cases dels monjos
FIPE. Autor desconegut

Claustre del Monestir a principi del segle XX
FIPE. Autor desconegut

Croquis del Monestir al segle XVIII, segons les dades facilitades per Pere Alsius a Gaietà Barraquer, on s'ha acolorit les cases dels monjos
ACPE. Fons Lluís G. Constans Serrats

07 ELS MONJOS AMB CÀRREC

També m'explicà que els monjos amb càrrec, entre els quals es trobava ell, tenien les seves pròpies cases dins el recinte del monestir. A Sant Esteve de Banyoles les més grosses eren la del cambrer, la del sagristà, i, per suposat, el palau de l'abat.

A més de l'abat, hi havia diversos oficis monacals, com el cambrer (encarregat dels vestits i de les finances), l'infermer (cuidava dels aliments i de les medecines), el sagristà major (mantenia el culte i la sagristia), el sagristà menor, l'almoiner, el cabiscol o precentor (tenia cura del cor), l'escobolari (tocava les campanes), el candeler, el dispenser (vigilava la cuina i el menjar), el dispenser menor (distribuïa les porcions de pa i vi), el prior claustral, el vicari general i els monjos sense cap càrrec especial. El prior claustral era escollit per l'abat o amb el consentiment del capítol conventual. En els monestirs que tenien més d'una parròquia hi havia el vicari general.

Els monjos de 1807

Abat: Jaume de Guanter de Bassols

Cambrer: Antoni de Prim de Bahí

Sagristà: vacant

Infermer: Llucià de Regàs de Puigrubí

Almoiner: Joan Baptista de Padró Argulloll

Dispenser: Gabriel de Requesens

Cabiscol: Gaudenci de Puig i de Ros

Monjos: Dalmau Massot, Josep de Tord, Joaquim de Puig de Ros, Domènec Coromina i Salvador Sayols

Capellans: Joan Lleopart, Ramon Alsius, Gabriel Planas, Jaume Clapers, Rafael Arró, Francesc d'Assís Rovira, Manuel Casanovas (organista), Narcís Vilar i Pere Castañer

Restes de la casa del sagristà

Autor: ACPE

Vista aèria del monestir de Sant Esteve
AMBA. Autor: A. Cutiller

Antic escut del monestir benedictí de Sant Esteve de Banyoles

Porta de la cambria, amb l'escut de l'abat Miquel de Sampsó
Autor: ACPE

08 ELS HORTS I ELS ALIMENTS

El dispenser m'explicà que estaven ben abastits d'aliments. Les verdures i fruites fresques provenien dels seus horts: el verger de l'abat, l'hort de la dispensa, el de la cambreria i el de l'infermeria. Aquests horts envolten el Monestir per dos dels seus quatre costats, i es troben entre els edificis i les restes de l'antiga muralla i els murs de tanca de les hortes. A més, hi ha un segon cinturó d'horts al seu volt.

Els productes de llarga conservació provenien dels censos en espècie que cobrava el Monestir dels seus vassalls. Per exemple la casa de l'Abat cobrava prestacions tals com blat, gallines, raïms i oli a Banyoles, Porqueres, Usall, Fontcoberta, Camós, Vilert, Mieres o Serinyà. I a part hi havia les rendes de la resta de càrrecs o cases del monestir.

El menjar monàstic havia de perseguir quatre objectius: dominar les passions de la gola i de la luxúria, ser conseqüent amb la pobresa que s'ha professat, afavorir la pregària i tota l'activitat de l'esperit, i no comprometre la salut del monjo.

Veiem una recepta per cuinar freixures. Aquestes i els menuts eren habituals a la dieta, perquè eren productes econòmics.

Liviano gustoso

El liviano¹, con todo el guarguero² pondras a cocer en la olla de la carne, lavandolo primero, y a de estar de modo que se espume, teniendo el gorguero fuera de la olla. Cocido que sea, lo sacarás y partiras a pedasos como dados; lo compondras assí: machacaras quatro granos de ajos con un polvo de pimiento; lo desetarás³ con vinagre, lo echaras sobre el liviano com azeyte crudo y sal. Le daras bueltas al fuego manso. Es muy bueno para excitar el apetito.

Pep Vila (ed.): *Un receptari de cuina de l'antic monestir benedictí de Banyoles (segles XVIII-XIX)*. Quaderns de Banyoles, 2, Ajuntament de Banyoles, Banyoles, 2000, p. 24

¹ Pulmó de xai, vaca i bou

² Tràquea

³ Deixataràs, lligaràs

Horts de darrere el Monestir a principi del segle XX
FIPE. Autor: Jaume Claramunt

Plànol de 1823 del monestir de Sant Esteve, on s'ha acolorit els horts
Service Historique de la Défense. Carton 35

Vista des del campanar de l'església, al primer terç del segle XX, dels antics horts
FIPE. Autor desconegut

Paret de tanca i portes d'accés als horts del Monestir en el tram de Ronda Monestir. Autor: ACPE

Paret de tanca i porta d'accés als horts del Monestir en el tram de la carretera de Vilavenut. Autor: ACPE

09 LA CUINA, EL CELLER I EL REBOST

Després m'acompanyà a la cuina, al rebost i al celler, que es troben un al costat de l'altre. Aquestes estances tenien portes entre elles i també sortida a l'hort i al pati.

Al celler s'hi guardaven els vins i els aiguardents, i al rebost els comestibles. La cuina era una estança ben equipada amb el seu foc central i l'aigua corrent que aportava el rec (el rec anomenat de la cuina) que passava per un cantó de la sala.

Plat del segle XVII
Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles (MACB)
Autor: MACB

Mà de morter del segle XVII
Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles. Autor: MACB

Inventari de las ahinas tant de aram com de ferro que's trobaren en la cuyna comuna del Monestir de Bañolas vuy als 11 de Juny de 1746

Una casarola	Uns tallants
Una ralladora	Dos ganivets
Una exomadera ¹	Una mitjalluna ⁷
Una llosa	Un llum
Dos casons grans	Un sitrell de oli ab
Dos casons mitgensers	dos mesuretass
Un casó petit	y ab son embut
Una pala de ferro	Una coladora
Dos payellas mitjanes	Un casó de aram
Una payella pitita	Un parol
Una payella gran	Un sarret ab son
Dos grasellas ²	cap mascle
Una graxonera ³ gran	Sis gabolateras ⁸
Tres astos ⁴	Dos tortreras ⁹
Un gira ous	ab son tapador
Un forrall ⁵ petit	Unas torradoras
Unas gafas ⁶	de castanyas
Dos mortés ab sas mans	Unas grasellas petites

Mn. Lluís G. Constans: *Diplomatari de Banyoles VI*. Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, 1993, document 1.806

¹Escumadora

²Graella

³Greixonera o greixera

⁴Tija de ferro punxeguda amb la qual és traspasat un tros de carn a fi d'anar-lo rostint

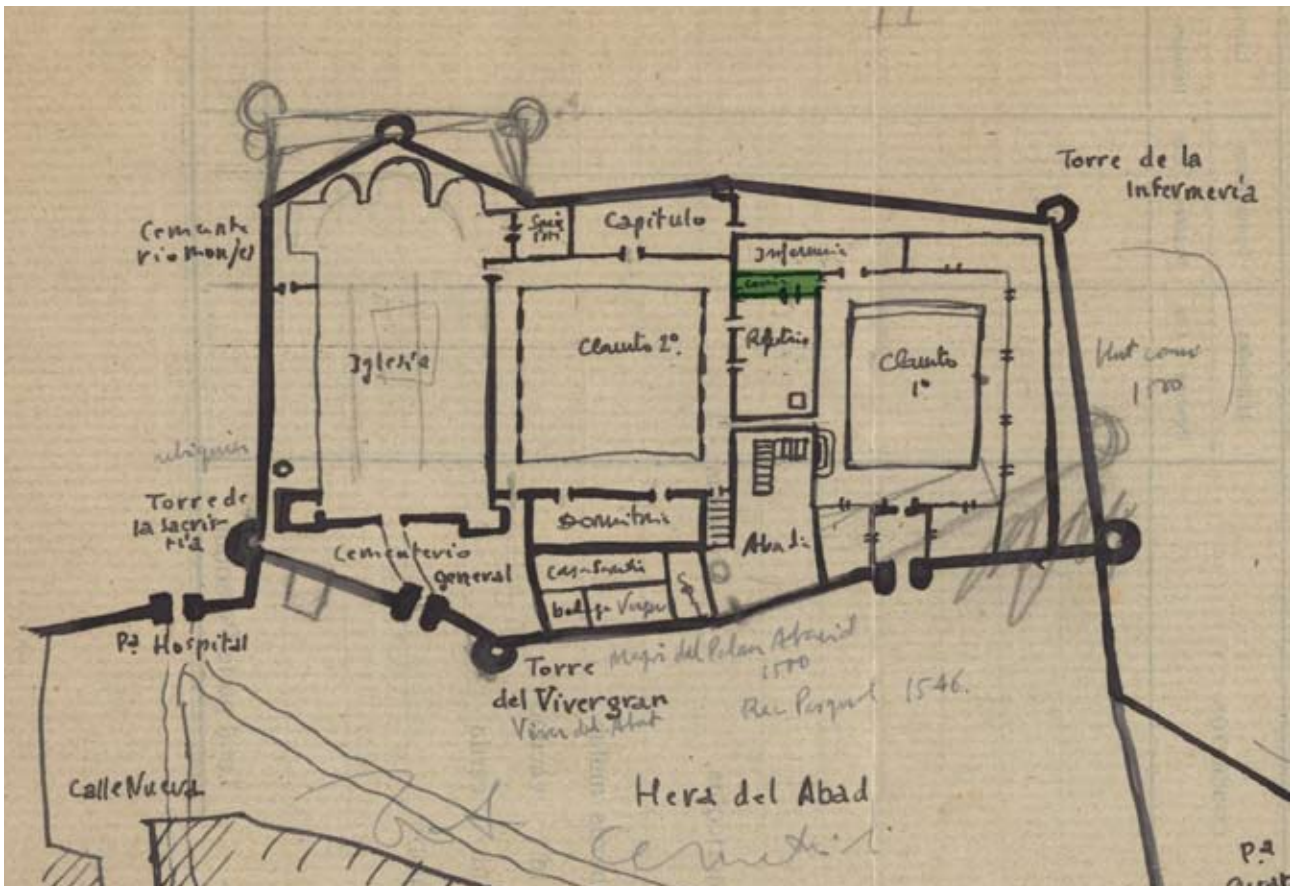
⁵Pala de ferro per a remenar les brases i la cendra de la llar

⁶Filferro, vareta, etc, que hom fixa a un objecte i que serveix per a agafar-lo a un suport

⁷Eina de cuina que consisteix en una fulla, generalment d'acer, amb el costat tallant corbat enfora

⁸Motlle per fer gabolets (pastís farcit de carn i confitures)

⁹Motlle per fer coques

Croquis del Monestir al segle XVII, segons Lluís G. Constans, on s'ha acolorit la cuina
 ACPE. Fons Lluís G. Constans Serrats

El rec de la cuina. Autor: ACPE

Morter del segle XVII
 Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles
 Autor: MACB

Morter del segle XVIII, trobat al pou del pati de la Pia Almoina
 Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles. Autor: MACB

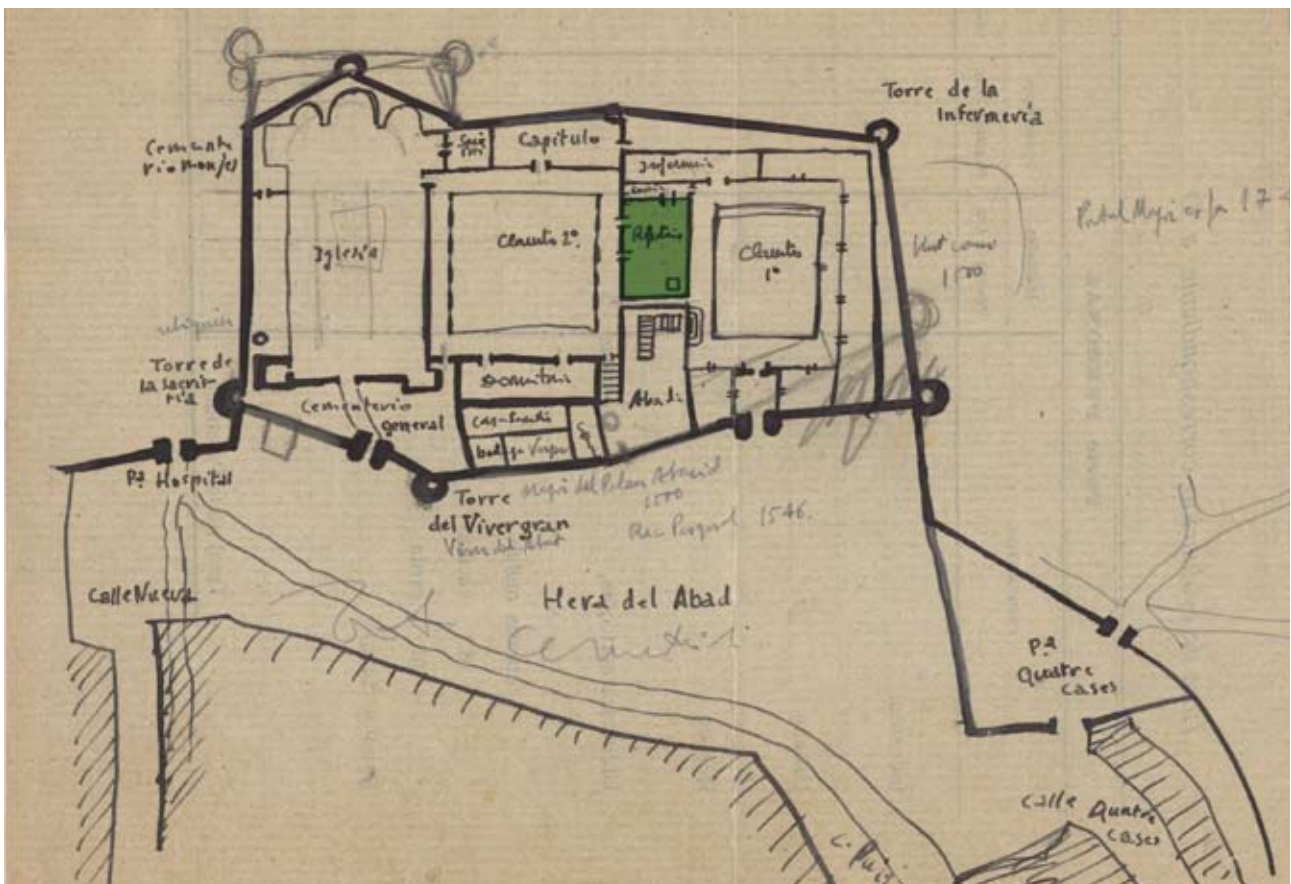
10 EL REFECTORI

Vaig sentir la bona olor de les menges que s'estaven preparant per al dinar i se'm va fer la boca aigua. Vàrem passar al menjador directament des de la cuina, i ja hi trobàrem gairebé tots els monjos asseguts al seu lloc. Primer, però, sortírem per la porta que anava al pati per a rentar-nos les mans a la pica que hi havia fora, i, després vàrem tornar a entrar.

El refectori (*refectorium*) o menjador s'obria per parar les taules i celebrar les refeccions (reparar les forces amb aliments). Les taules estaven alineades al llarg de les parets. Els monjos s'instal·laven segons el seu rang d'antiguitat; la taula de l'abat, a un dels seus extrems, presidia la sala. Els menjars es desenvolupaven en silenci, trencat només per les lectures de la Bíblia que feia des d'un púlpit un dels monjos.

A final del segle XVIII ja no feien els àpats comuns, sinó cada un pel seu compte. Per això rebien diferents por-

cions de menjar de les rendes de l'abat; així, el 1801, es donaven 36 unces diàries de pa a dinou monjos, clergues i empleats (cambrer, sagristà, infermer, almoier, dispensar, cabiscol, monjos simples i clergues, organista i dos metges); 24 unces de pa diari a vuit persones (dos clergues, dos conversos, un diaconil, l'hostaler, l'hospitaler i una segona porció al cambrer) i 10 lliures de pa cada setmana al capellà major de Santa Maria dels Turers. I hi havia porcions extraordinàries per a alguns residents i per al batlle de sac.

Croquis del Monestir al segle XVII, segons Lluís G. Constans, on s'ha acolorit el refectori ACPE. Fons Lluís G. Constans Serrats

Entrada actual a l'antic refectori. Autor: ACPE

Pica per a rentar-se les mans de l'actual Casa Missió
Autor: ACPE

Plat del segle XVII
Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles. Autor: MACB

Bol del segle XVIII
Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles. Autor: MACB

11 EL CLAUSTRE

Després de dinar em va acompanyar a visitar l'abat. Vàrem sortir al claustre. S'hi respirava frescor i benestar gràcies al pou central, al jardinet d'arbrets, flors i plantes medicinals i al soroll de l'aigua que venia del rec de la cuina.

El claustre és el recinte quadrat, voltat de murs amb galeries cobertes i obertes vers el pati, que serveix de centre i comunicació a les principals dependències on hi feia vida la comunitat. Ve del llatí *claustrum*, clos o tanca. Implica la idea monàstica de "Clausura" (*claustra*).

En el cas de Sant Esteve de Banyoles, en aquesta època hi havia dos claustres. El fet d'articular la vida al voltant del claustre es remetia a una qüestió pràctica, i és que aquest espai servia de distribuïdor al llarg de les vuit pregàries diàries, en que els monjos havien de deixar les seves corresponents feines per tal d'anar a l'església a resar. Ahora, complia una altra funció, ja que era el lloc on els monjos podien passejar, llegir,

prendre el sol i la fresca; i d'aquesta manera era innecessari sortir a l'exterior. Així s'evitaven les temptacions que els podria comportar el connectar amb la vida mundana. Per a tractar amb el món exterior, ja existien els monjos llecs o donats i els criats que exercien els oficis d'abastiment i cura del monestir.

19 de gener de 1790

Como ha sido destruida por los franceses, se va reedificando, y así el claustro tiene columnas de buen tiempo, colocadas no muy bien pocos años hace.

Francisco de Zamora: *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. A cura de Ramon Boixareu, Curial, Barcelona, 1973, p. 316

Galeria del claustre a principi del segle XX
FIPE. Autor desconegut

Pati del claustre a principi del segle XX
FIPE. Autor desconegut

Vista aèria del claustre
AMBA. Autor: A. Cutiller

Perspectiva del pati del claustre
Autor: ACPE

12 EL PALAU DE L'ABAT

Ens vam dirigir cap a mà esquerra per anar a l'abadia, i pel camí no vaig poder evitar entretenir-me observant els sarcòfags penjats a la paret, i les lloses del terra on hi havia enterrades diverses generacions d'abats, priors, sagristans, cambrers... Entràrem a la casa de l'abat per la porta del darrere, que ens va dur a una escala força estreta i dreta.

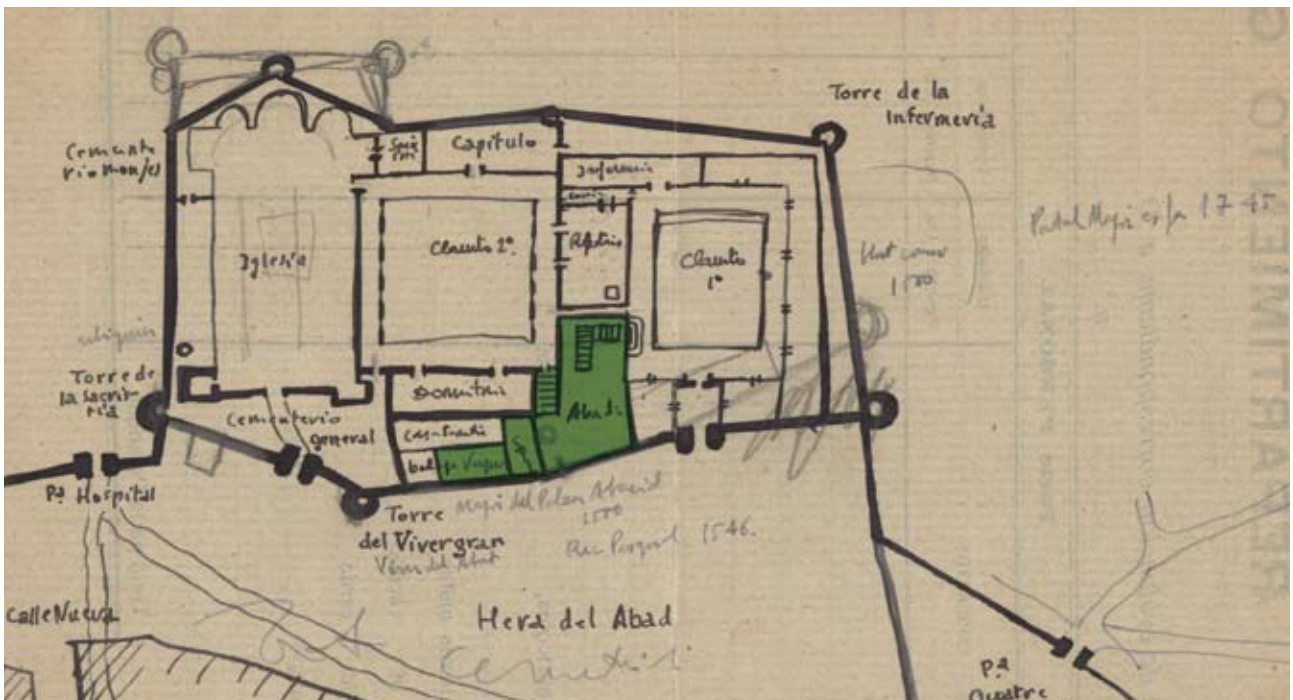
Entrada al claustre per la porta de l'Abadia
Autor: ACPE

Porta de l'Abadia a mitjans del segle XX
ACPE. Fons Lluís G. Constans Serrats

Restes de la casa del sagristà, a tocar el palau de l'Abat
Autor: ACPE

Croquis del Monestir al segle XVII, segons Lluís G. Constans, on s'ha acolorit el palau de l'Abat
ACPE. Fons Lluís G. Constans Serrats

L'abat tenia la seva casa pròpia, on hi residia amb els seus servents. Era el palau de l'abat (l'abadia). S'hi entrava pel portal Major. També servia per a rebre les visites importants.

Extracte de l'inventari de l'Abadia de Sant Esteve de Banyoles fet el Dilluns de Pentecosta de 1824

Capella

Quarto gran

Requarto del gran

Aposento al surtir al gerdí y gerdí

3 cadiras pintadas ab països
1 curxia
1 galleda
2 axadells
1 llimó ab cosiet y altres testos

Estrado

Sala

1 ganapé blau
24 cadiras blabas
1 gavia ab canaris

Quarto avitació del senyor abat

1 llit molt bó ab son corresponent cortinatge de endiana endomascada vermella
3 transpontins¹
2 matalasos
1 cuixí gran
1 cuixí menor
1 cobrallit vermell de endiana endomascada
1 imatge major de Sant Christo
2 cadiras vermelles
1 escriptori de cohoba
1 ganapé² de siré ab gravadura
18 cadiras
1 tauleta ab son cobrataula vermell de endiana endomascada
2 cortinas ab sanefa de la matexa endiana per lo balcó
2 cantoneras
1 quadret
1 quinqué
2 cadiras petites blabas
2 estoras per lo cuarto
1 estora menor per la arcoba
1 necesària³ de espona⁴ de llit

Estudidet

1 llibreria ab varias obras y altres
llibres sueltos
1 arquimés⁵
2 tauletas
1 cortina y sanefa de la matexa endiana
1 letril
1 cadira de brasos
1 cadira pintada de paisos
1 tinter

Cuarto de sobre lo portal

Aposento de pasar a la necesària

Requeto del patge

1 llit de peu de gall
1 màrfega

1 matalàs

1 cuxí

1 flasada

2 cadiras

Quartet del corredor

Corredor

Cuarto del centro

Recibidor

10 cadiras

1 fanal

4 mapas

Entrada

3 cadiras

Manjedor

Quarto del manjadó

Requarto del manjadó

Sellé

3 botas de 4 bots

7 botas de 2 bots

6 botas de bot

En las referidas botas hi ha uns vint bots de vi per veurer usual, un bot de vi de paí, un bot de garnatge y un poch de vinagre

En las picas hi ha uns trenta quatre mallals de oli

Cotxeria

1 albarda

1 sella

1 coba pallisé

Graner

Unas sinquanta quarteras de blat

Unas tres quarteras de blat de courer

Unas quatre quarteras de mestall

Unas deu quarteras de sibada

Unas vuit quarteras de blat de moro

Unas sis quarteras de mill

1 cuarta de mesurar gra

1 cofi⁶

67 sachs

Rebost

1 salera

3 cortés⁷ de cansalada, lo un part gastat

Ollas de greix ab las corresponents llangonisas y butifarras per lo gasto de casa

1 cosi de salar trosos

Mn. Lluís G. Constans: *Diplomatari de Banyoles VI*. Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, 1993, document 2005

¹Llençol de tres teles de lli

²Canapè, seient

³Latrina

⁴Costat del llit

⁵Moble compost d'una taula i calaixos per tenir-hi papers

⁶Cabàs

⁷Quarter

13 LA SALA CAPITULAR, LA SAGRISTIA I L'ARXIU

L'abat em donà la benvinguda afectuosament, i parlàrem de l'intens dia d'ahir. Passada una bona estona el prior ens recordà que era l'hora d'anar al Capítol. Baixàrem a la planta baixa, entràrem al claustre i ens dirigírem a la Sala Capitular. A la sortida del Capítol el prior s'oferí a ensenyar-me la Sagristia. La Sagristia estava just al costat de la Sala Capitular, i a tocar de l'església. Hi conservaven uns objectes litúrgics realment bells dels que destacaven els reliquiaris.

La Sala Capitular (o Aula Major) era l'espai on es llegien els capítols de la regla de Sant Benet, es debatién els assumptes de l'orde i les qüestions del règim intern de la comunitat, i també era l'indret on es rebien les autoritats eclesiàstiques i civils que visitaven el monestir.

La sagristia es situava al costat est, a tocar de l'església, per tal que hi hagués un accés ràpid als objectes litúrgics que s'hi custodiaven per fer les misses.

El monestir benedictí, per definició, és un lloc que posseeix llibres i, per tant, té una biblioteca. Sant Benet

diu que un llibre s'ha de llegir "per ordre i tot sencer". La lectura ha d'agradar de fer-la i s'ha de fer sobretot el diumenge i durant la Quaresma. En el nostre cas no tenim cap testimoni d'on s'ubicava en aquesta època, tot i que es suposa que es trobaria a on hi ha la biblioteca de la Casa Missió, dins de l'actual Arxiu Comarcal.

Al monestir hi va haver també la primera escola de la població i el primer arxiu de la Vila. El 1729 l'Arxiu es va construir damunt del refectori vell. I a la llinda de la porta es llegia: "Archivum publicum villae Balneolarum".

Arqueta de Sant Martí a principi del segle XX
FIPE. Autor desconegut

Reliquiari del monestir de Sant Esteve a principi del segle XX
FIPE. Autor desconegut

Porta de la sagristia a la dreta de la imatge
 Autor: ACPE

Antiga biblioteca del Monestir i Casa Missió, situada a l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany
 Autor: J. Anton Abellan

Porta d'entrada a la sagristia des de l'església de Sant Esteve
 Autor: ACPE

Bosses de relíquies del monestir de Sant Esteve a principi del segle XX
 FIPE. Autor desconegut

14 EL CEMENTIRI I L'ENTERRAMENT DE L'ABAT

Vam passar per dins de l'església i finalment sortírem a l'aire lliure. A la dreta baixàrem un petit desnivell i anàrem a l'esplanada del cementiri, on se sepultaven tots els habitants de Banyoles. El prior m'explicà que el racó del fons del cementiri era l'indret destinat per a les sepultures dels monjos.

El Monestir tenia el privilegi en exclusiva d'enterrar: no es podia fer cementiri en cap lloc de la vila ni terme, ni enterrar ningú fora del cementiri. Alguns habitants hi tenien una tomba familiar, però els més rics i privilegiats

la solien posseir a l'interior de l'església o al claustre del monestir. Els càrrecs importants i els abats tenien les seves tombes en el claustre o dins de l'església.

Enterrament de l'abat Dimas de Malla i Gualbes el 7 d'octubre de 1702

A set de octubra del any mil cet cens y dos, a las onsa oras de nit, morí lo molt illustre senyor fra Dimas de Malla y Gualbes, després de quaranta y sinch dias de grave malaltia y de edat de sexanta y sis anys, poch més o menos.

A [dia] vuyt, antes de entrar a matines, anaren los senyors monjos y beneficiats a la casa de la abadia, en la cambra ha hont estava lo cos de dit senyor abad, y li cantaren una absolta¹ general.

Dit dia [8], després de vespras, aportaren lo cos de dit senyor abad en la sala dita dels paramens de dita abadia, vestit de pontial y posat sobre un ataut o túmol. Pararen en dita sala un altar ab ara y cantaren tot lo ofici de difuns devant dit altar y cos.

Dia [9] baxaren lo cos del dit senyor abad per aportar-lo en forma de professó per la vila, com de sos antecessors era acostumat, comensant dita professó per lo carrer Nou. Per causa de la pluja no's pogué continuar avent de recular aportant dit cos devant lo altar major ha hont se digué lo ofici de difunts.

En dit enterro feya lo dol lo senyor fra Joan Roig, monjo y nebot de dit senyor abad, acompanyat del senyor

jurat² major y del senyor jurat segon, lo senyor fra Felip Parallada infermer, el senyor jurat tercer y el senyor clavari, lo senyor mossèn Quirsa Vives, prevere qui servia en casa de dit senyor abad, los concellers³ y molts altrs habitants de la present vila. [També] la senyora Vilanova y Trull viuda, dos altrs senyoras viudas y altrs senyoras y donas.

Dia 10 fou lo primer dia de funeràries ab la matexa assistència de sacerdots y ab assistència dels senyors jurats. Y foren convidats a la taula los dits senyors jurats ab sos acompanyadors lo senyor clavari y secretari.

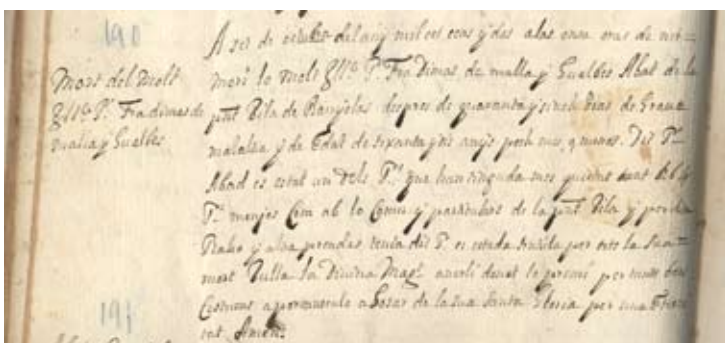
Dia 11 fou lo últim dia de funeràries y fou en la matexa forma que lo sobre dit dia. Y predicá lo senyor doctor en Santa Theologia Miquel Planas, fill de la present vila de Banyolas.

ACPE. Fons de l'Ajuntament de Banyoles. Llibre del Secretariat de la Universitat de la Vila (1688-1734), folis 78v-79v

¹Conjunt de responsori, versets i oracions que hom canta o diu per als difunts després de la missa de funeral

²Magistrat municipal amb facultats rectores i executives

³Persones notables membres del consell municipal

L'enterrament de l'Abat

ACPE. Fons de l'Ajuntament de Banyoles. Llibre del Secretariat de la Universitat de la Vila (1688-1734), folis 78v-79v

Plànol de 1823 del monestir de Sant Esteve, on s'ha acolorit el cementiri
Service Historique de la Défense. Carton 35

Plaça del Monestir al primer terç del segle XX
FIPE. Autor: Valentí Fargnoli

Làpida de l'abat Ramon de Padró i Serrals, que es troba a l'església de Sant Esteve
Autor: ACPE